

Aspecten van het reveil. Opstellen ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Stichting HET REVEIL-ARCHIEF. Onder redactie van Dr. J. van den Berg, Dr. P. L. Schram en Dr. S. L. Verheus. J. H. Kok Kampen, 1980, 273 blz. f 55,—.

Ter herdenking van het vijftigjarig bestaan werd deze voortreffelijke bundel gepubliceerd met in totaal twaalf opstellen die verschillende aspecten van de invloedrijke beweging uit de vorige eeuw belichten. In een epiloog is de rede opgenomen die door dr. M. E. Kluit werd uitgesproken bij het veertigjarig jubileum. Zij bevat een schat van historische gegevens en verdient daarom een plaats in deze uitgave.

Het is een Liber Amicorum geworden. De vriendschap die ontstaat uit een soort van innerlijke verwantschap met de diepste motieven van het Réveil, is in iedere bijdrage te bemerken. Zulk een relatie is wel onmisbaar, zal men een wezenlijke bijdrage leveren aan het historisch onderzoek, waarop de beweging recht heeft. Misschien is dit ook wel de oorzaak dat de lezer, ook al betreft het een aantal artikelen, waarvan de redactie schrijft dat men het gevoel kan krijgen dat er weinig samenhang tussen bestaat, toch niet gehinderd wordt door het gevoel, dat het losse verhandelingen zijn. Inderdaad is er 'een méêrvoud van personen, inzichten en taken te tekenen'. Maar er is wel degelijk samenhang. Anders kon een boek van 'vrienden' ook niet worden gepubliceerd. Die samenhang is er in de problematiek van het Réveil, die in menige bijdrage zichtbaar wordt. Het is de problematiek van spanning tussen de Groninger school en het confessionele element van het Réveil. In het eerste opstel tekent J. van den Berg de achtergronden ervan, zoals deze duidelijk worden in de briefwisseling tussen Hofstede de Groot en Koenen. De eerste meende op steun van de réveilkring aanspraak te kunnen maken vooral in de latere confrontatie met het modernisme. Hij sprak als zijn oordeel uit dat de situatie ten opzichte van dit modernisme een andere zou zijn geweest, wanneer Groen de Groningers niet 'verstooten' had.

Dezelfde spanningen treden binnen de réveilkring zelf aan het licht in het kiezen van de weg die men tot herstel van de kerk had in te slaan. C. Bezemer schetst het treffen tussen Gunning en Groen, ethisch-irenisch óf confessioneel. De laatste wilde de kerkelijke tucht inschakelen tegen het modernisme van ds. Zaalberg in Den Haag. Gunning wilde op de manier van de prediking komen tot een scheiding der geesten. Niet allen binnen het Réveil dachten dien-aangaande gelijk. Dezelfde spanningen bleken zich te laten merken in het conflict waarin Groen betrokken raakte over het Nederlandse Zendeling-genootschap. Ook hier staat de waardering van de Groninger theologie op de achtergrond. I. H. Enklaar informeert daarover in zijn bijdrage.

Dieper samenhangen constateert men echter, wanneer men de eigenaardige spiritualiteit van het Réveil in de beoordeling van de verschillende bijdragen betreft. Een breed spectrum omvat deze 'vroomheid'. Zij grijpt ver over kerkelijke en taalgrenzen heen. Opmerkelijk is het dat een Remonstrant in het geheel juist vanwege deze spiritualiteit genoemd kan worden. Er moet iets zijn geweest, en er moet iets zijn, dat boven de confessie uitgaat. E. H. Cossee belicht Martinus Cohen Stuart (1824-1878) vanuit dit gezichtspunt. Te denken valt in dit verband ook aan de bijdrage van F. R. J. Knetsch over L. G. James (1795-1867), Waals predikant te Breda: eerste réveilpredikant in Nederland. Ik denk in ditzelfde verband ook aan de artikelen van G. F. D. Locher en A. J. Rasker, die fragmenten uit een dagboekje publiceren van Steven